

ПОВСЯКДЕННІ КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

Віта Дмитренко

Поряд із природними потребами, задоволення яких є умовою фізичного існування людини (їжа, одяг, житло тощо), важливе місце в її житті посідають культурні запити. Не виключенням були і остарбайтери, які під час другої світової війни перебували на примусових роботах у Третью Рейху, а потім були звільнені і повернулися (або не повернулися) на

Батьківщину.

З-поміж видів культурного дозвілля остарбайтерів було відвідання різноманітних розважальних заходів та закладів у Рейху: футбольного матчу, фотоательє, цирку, концертних залів тощо. Але такі випадки траплялися порівняно рідко.

Час від часу Імперська служба безпеки дозволяла гастролі театральним трупам з України. Організовувало гастролі німецьке товариство «Сила через радість» (нім. Kraft durch Freude) [1, с. 192]. Гастролери отримали право виступати з концертами перед остарбайтерами у таборах і виробничих приміщеннях. Артистам категорично забороняли прямі контакти з робітниками, а самі виступи не мали права відвідувати німецькі та іноземні робітники. Для східних робітників такі концерти стали особливо пам'ятними моментами перебування в Рейху. Так, найяскравішим враженням полтавської остарбайтерки М. Лобко залишилося відвідання концерту українських бандуристів: «Хочу описать и самое яркое впечатление о том времени... зимой или весной 1943 г. повел нас старик-мастер на концерт... человек 200-250... Выходит ансамбль бандуристов... Я до сих пор помню каждую песню... зал буквально рыдал. Немцы-сопровождающие растерянно смотрят, не могут ничего понять» [2, с. 200-201].

Інколи місцеві громадяни активно долучалися до остарбайтерського дозвілля. В. Чернобаєв пригадує: «... немцы... приносили флейты, гармошки, пианино. Они играли, нас просили, чтобы мы пели «Стеньку Разина» [3, с. 42]. Також траплялися випадки, коли дехто з німців намагався прилучити своїх робітників до мистецтва. З. Башлай пригадує, як господарка щодня грала на піаніно «Місячну сонату», доки вона прибирала в кімнаті. Проте дівчина не сприймала це позитивно «... думаю: «Да иди ты!» [4, с. 202]. Свою робітницю П. Єскіну господарка брала з собою, коли її сім'я проводила дозвілля в культурних установах Німеччини. Колишня остарбайтерка таким чином побувала в кількох містах Німеччини, відвідала музеї, берлінський зоопарк

тощо [5, с. 104-105]. У деяких таборах примусовим робітникам пропонували у вільний від роботи час перегляд кінофільмів [6, арк. 54].

Якщо ж відвідувати подібні заклади остівці не могли, то їхні щоденні позаробочі розмови мали певне естетичне забарвлення. Вони обговорювали переглянуті раніше фільми, прочитані ще до війни книги, співали українських пісень, розповідали вірші. Колишній оstarбайтер Є. Руднев пригадує: «Вечорами хлопці... збирались у бараці і згадували довоєнний час; пам'ятаю, розказували по декілька разів зміст кінофільмів «Путівка в життя», «Чапаєв», «Семеро сміливих», дехто декламував вірші» [7, с. 237]. А Є. Босяк розповідає: «Вільний час проводили... в одній кімнаті, яка була виділена, згадували про свою батьківщину... співали українські пісні» [8, с. 87].

Прикметним складником культурного дозвілля багатьох оstarбайтерів був інформаційний вакуум, який можна було заповнити читанням газет, журналів, тижневиків тощо. У Берліні двічі на тиждень виходила україномовна газета «Голос», видавалися додатки «Українець», «За нову Європу», «Хлібороб», «Вісті», друкувався ілюстрований журнал «Дозвілля» [3, с. 189].

Проте, настільки правдивою була інформація, вміщена в офіційних друкованих виданнях, східні робітники не знали. Та й повноцінно забезпечити газетами кілька мільйонів остівців в умовах війни було неможливо. Інколи інформацію про перебіг війни оstarбайтери отримували також з листівок і преси, які розповсюджували у таборі підпільники.

Декому із східних робітників (особливо тим, які працювали в аграрному секторі економіки або прислугою) дозволяли передплачувати та купувати книги. М. Коробенко таким чином прочитав «Зруйноване гніздо» А. Кащенка, книгу про гетьмана Мазепу, постійно читав журнал «На досуге», газети «Нове українське слово» та «Краківські вісті» [9, с. 406-407]. Навіть німецькі громадяни, розуміючи потреби окремих остівців в інформації та самоосвіті, передавали книги в табори [10, с. 164].

Таким чином, важливе місце в повсякденному житті східних робітників займали культурні потреби. Їх задовольняли шляхом відвідання розважальних і пізнавальних закладів (футбольних стадіонів, кінотеатрів, фотоательє, музеїв), обговорення кінофільмів, книг, співу народних пісень, складання віршів, читання тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третьюму рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам / С. Д. Гальчак. — Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. — 304 с.
2. Лобко (Дробота) Марія Григорівна // То була неволя. Спогади та листи «оstarбайтерів» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 197-206.

3. Василь Степанович Чернобаєв // Невигадане. Усні історії оstarбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко. — Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. — С. 34-44.
4. Зінаїда Іванівна Башлай // Невигадане. Усні історії оstarбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко. — Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. — С. 198-206.
5. «Всю свою подноготную рассказала...» — інтерв'ю з Поліною Єскіною // «Прошу вас мене не забувати»: усні історії українських оstarбайтерів / Гол. ред. Г. Грінченко; упоряд. І. Ястреб, Т. Пастушенко та ін. — Харків: Право, 2009. — С. 86-108.
6. Российский государственный военный архив, г. Москва. — Ф. Р-1382-к. — Оп.1. — Д. 136.
7. Руднев Євген Миколайович // То була неволя. Спогади та листи «оstarбайтерів» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 230-244.
8. Босяк Євгенія Степанівна // То була неволя. Спогади та листи «оstarбайтерів» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 85-88.
9. Коробенко Михайло Митрофанович // То була неволя. Спогади та листи «оstarбайтерів» / Упор. Т. В. Пастушенко, М. Ю. Шевченко. — К.: [Б. в.], 2006. — С. 391-407.
10. Зінаїда Володимирівна К. // Невигадане. Усні історії оstarбайтерів / Авт.-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г. Грінченко. — Харків: Видавничий Дім «Райдер», 2004. — С. 163-167.